

“O‘zbekistondagi Erkin Iqtisodiy Zonalar: Barqaror O‘Sish Katalizatori”

Zokir Allaberganov

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti

Bahodir Buvraboyev

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Anatatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston Erkin iqtisodiy zonalarining (EIZ) mintaqaviy rivojlanishni rag'batlantirish, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni (TDI) jalb qilish va sanoatni diversifikatsiya qilishdagi strategik rolini o'rganadi. EIZlar geografik afzalliklardan va qo'llab-quvvatlovchi siyosatlardan foydalangan holda, infratuzilma va mehnat ta'minotidagi kamchiliklar kabi muammolarga qaramay, ish o'rinlari yaratish, eksport o'sishi va barqaror iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: Erkin iqtisodiy zonalar, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, infratuzilma, diversifikatsiya, export, import, ishchi kuchi, katalizatori, barqaror rivojlanish,

Kirish.

O'zbekistondagi erkin iqtisodiy zonalar (EIZ) mamlakatning iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va barqaror rivojlanishni taminlash yo'lida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ldi. Ushbu zonalar turli mintaqalarda strategik jihatdan tashkil etilgan bo'lib, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TDI) jalb qilish va sanoatning o'sishini rag'batlantirish uchun joylashuv nazariyasidan foydalanadi. Mintaqaviy tafovutlarni kamaytirish, yangi ish o'rinlari yaratish va eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarishlarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilayotgan O'zbekiston uchun EIZlar milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

Erkin iqtisodiy zona – yangi ishlab chiqarish quvvatlarini barpo etish, yuqori texnologik ishlab chiqarishni rivojlantirish, zamonaviy raqobatbardosh, import o'rnini bosuvchi, eksportga yo'naltirilgan tayyor sanoat mahsulotini ishlab chiqarishni o'zlashtirishga faol jalb etish, shuningdek, ishlab chiqarish, muhandislik-kommunikatsiya, yo'l-transport, ijtimoiy infratuzilmani va logistika xizmatlarini rivojlantirishni ta'minlash maqsadlarida tashkil etiladigan hudud.

“Navoiy” erkin industrial-iqtisodiy zonasi kabi diqqatga sazovor hududlar konchilik va metallurgiya sohasiga, “Angren” maxsus industrial zonasi avtomobilsozlik va farmatsevtika sohasiga, “Jizzax” erkin iqtisodiy zonasi esa qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash sohasiga e'tibor qaratadi. Shuningdek Soliq imtiyozlari, soddalashtirilgan bojxona tartib-qoidalar va infratuzilmani rivojlantirishni taklif etuvchi hukumat siyosati bilan qo'llab-quvvatlangan ushbu zonalar Xitoy, Janubiy Koreya va Turkiya kabi mamlakatlar investorlari uchun jozibador manzilga aylandi.

Adabiyotlar sharhi.

Mavzuga oid adabiyotlarni tahlil etishda erkin iqtisodiy hududlarni rivojlantirish masalalarini dunyoning bir qancha olimlari, xalqaro tashkilotlari tomonidan ilmiy izlanishlar va tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan Farole, T. va Akinji, G. (2011). *Maxsus iqtisodiy zonalar: taraqqiyot, yuzaga kelayotgan muammolar va kelajak yo'nalishlari*. Iqtisodiy erkinning rivojlanishi, boshqaruv va

boshqa istiqbollari muhokama qiladi. Bozordagi nosozliklarni bartaraf etish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, ish o'rinlari yaratish va eksportni ko'paytirish maqsadida butun dunyo bo'ylab maxsus iqtisodiy zonalar tashkil etilgan.

OECD nashriyoti hisobot tayyorlagan (2020). *Jahon iqtisodiyotidagi maxsus iqtisodiy zonalar*. Bu hisobot EIHning global savdodagi o'rni, soliq imtiyozlari va strategiyalarini yoritadi. Dunyo bo'ylab EIZlarning ko'payishi ularning qabul qilingan afzalliklarini aks ettiradi, biroq ularning natijalari mamlakatlar bo'yicha sezilarli darajada farq qiladi. Ayrim hududlardagi EIZlar sanoat o'sishi va eksportni diversifikatsiya qilishda muvaffaqiyat qozongan bo'lsa-da, boshqalari zaif institutsional asoslar, noto'g'ri infratuzilma va cheklangan lagistika kabi muammolarga duch keldi"

3 Tatqitot metadalogiyasi

Tadqiqot O'zbekistondagi Erkin iqtisodiy zonalarning (EIZ) samaradorligi va ta'sirini tahlil qilish uchun ko'p qirrali yondashuvdan foydalanadi.

Tadqiqotda shuningdek, ilg'or tajribalarni aniqlash va mahalliy muammolarni kontekstlashtirish uchun O'zbekistonning EIZ modelini Xitoy, BAA va Singapur kabi mamlakatlarning muvaffaqiyatli misollari bilan yonma-yon qo'yish orqali qiyosiy tahlilni o'z ichiga oladi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

O'zbekistonning Erkin iqtisodiy zonalar (EIZ) iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va barqaror rivojlanish bo'yicha milliy strategiyada markaziy o'rin tutadi. **Joylashuv nazariyasiga** asoslanib, ushbu zonalar mintaqaviy tafovutlarni bartaraf etish, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni (TDI) jalb qilish va sektorga xos o'sishni rag'batlantirish uchun strategik jihatdan joylashtirilgan. "Navoiy" EIZ kabi yirik zonalar konchilik va metallurgiyaga, "Angren" EIZ avtomobilsozlik va farmatsevtikaga, "Jizzax" EIZ esa qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlashga ixtisoslashgan. Ushbu geografik taqsimot iqtisodiy natijalarni maksimal darajada oshirish uchun mintaqaviy resurslar va infratuzilmadan foydalanadi.

EIZlarning tashkil etilishi O'zbekiston iqtisodiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi, 2021-yilga kelib 2,7 milliard dollarga yaqin to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qildi, ish o'rinlari yaratildi, savdo va logistika ta'minoti yaxshilandi. So'ngi 2023 yil yanvar-sentabr statistika agentligining hisobotiga ko'ra 55229.9 mlrd so'mni tashkil etgan va o'tkan 2022 yil yanvar – sentabrdagi sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmiga nisbatan 37.5% o'sish kuzatilgan. Ushbu statistik malumotlarga qaraydigan bo'lsak, mustahkam ta'minot zanjirlarining rivojlanishiga imkoniyatlar yaratilayotganligini va eksportga yo'naltirilgan sanoatni qo'llab-quvvatlanayotganini ko'rishimiz mumkin. Biroq, infratuzilmaning etarli emasligi, byurokratik samarasizlik va malakali ishchi kuchidan foydalanish cheklanganligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish EIZlar salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun muhim ahamiyatga ega.

EIZlarning fazoviy tahlili firmalar o'rtasida hamkorlik va innovatsiyalarni rag'batlantiradigan sanoat klasterlarining muhimligini ta'kidlaydi. Xitoy va BAA'dagi EIZlar kabi muvaffaqiyatli global misollardan olingan tushunchalar EIZlar samaradorligini oshirishda qo'llab-quvvatlovchi siyosat, soliq imtiyozlari va infratuzilmani rivojlantirishning rolini ta'kidlaydi.

Klaster nazariyasi va savdo nazariyasi kabi geografik nazariyalarni o'z ichiga olgan tadqiqot EIZ faoliyatini optimallashtirish uchun ixtisoslashuv, innovatsiyalar va mintaqaviy integratsiya zarurligini ta'kidlaydi. Uzoq muddatli muvaffaqiyatni ta'minlash uchun O'zbekiston o'z siyosatini takomillashtirish, infratuzilmani yaxshilash va EIZlarga barqaror va inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'minlash imkonini beruvchi inson kapitalini rivojlantirishga e'tibor qaratishi kerak

Xulosa va takliflar.

O'zbekistonda erkin iqtisodiy zonalarning (EIZ) tashkil etilishi mamlakat iqtisodiy yo'nalishini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynadi, o'sish va rivojlanish katalizatori bo'ldi. Bu zonalar to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni muvaffaqiyatli jalb qildi, eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarishlarni rivojlantirdi va sezilarli ish o'rinlari yaratdi. Hukumatning EIZlar orqali iqtisodiyotni

diversifikatsiya qilish va o'sishni rag'batlantirishga qaratilgan strategik e'tibori bir qator siyosat va rag'batlantirish maqsadlarida qo'llab-quvvatlanadi.

Biroq, EIZlar iqtisodiy rivojlanishga salmoqli hissa qo'shgan bo'lsa-da, hal qilinishi kerak bo'lgan muammolar mavjud. Bularga adolatli mehnat sharoitlarini ta'minlash, barqaror o'sish sur'atlarini ta'minlash, EIZlar foydalarining barcha hududlarda adolatli taqsimlanishiga erishish kiradi. Oldinga siljishda siyosatchilar uchun EIZlar muvaffaqiyatini oshirish uchun keng qamrovli, geografik ma'lumotga ega yondashuvni qo'llash muhim bo'ladi. Bu mahalliy qiymat zanjirlarini rag'batlantirish, ta'lim va ishchi kuchini tayyorlashga sarmoya kiritish va ta'minlashni o'z ichiga oladi.

Adabiyotlar/Литература/Reference:

1. Farole, T. va Akinji, G. (2011). *Maxsus iqtisodiy zonalar: taraqqiyot, yuzaga kelayotgan muammolar va kelajak yo'nalishlari*. Jahon banki nashrlari.
2. Aggarval, A. (2005). *Eksportni qayta ishlash zonalari samaradorligi: Hindiston, Shri-Lanka va Bangladeshning qiyosiy tahlili*. ICRIER ishchi hujjati № 155.
3. OECD. (2020). *Jahon iqtisodiyotidagi maxsus iqtisodiy zonalar*. Parij: OECD nashriyoti.
4. UNCTAD. (2019). *Jahon investitsion hisoboti: Maxsus iqtisodiy zonalar*. Jeneva: Birlashgan Millatlar Tashkiloti.
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi Yillik hisobotlar va statistik nashrlar.
6. O'zbekiston Iqtisodiyot va Moliya vazirligi. Iqtisodiy zonalar va investitsiya loyihalari bo'yicha hisobot.